

RB 17

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE

Magdalena Vojnarová

Bakalářská práce

**„České a moravské znaky – regionální dialekt
Neslyšících“**

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PhDr. Alena Macurová, Csc.
Praha 2005.

Poděkování

Mé poděkování patří především Prof. PhDr. Aleně Macurové CSc. za vedení mé bakalářské práce za odborné rady a konzultace. Mgr. Anně Hronové a Jitce Motejzíkové patří můj velký dík za obětavost a trpělivost při jazykové korektuře mé bakalářské práce. Děkuji také Janě Petříčkové za úpravu mé češtiny a Ireně Zelené za pomoc při překládání anglických textů. Za grafickou úpravu a sestřihání jednotlivých fotografií vyslovuji svůj dík Davidu Jordovi. Děkuji své sestře Evě Sattler a Davidu Jordovi za ochotu stát se mými figuranty při fotografické dokumentaci jednotlivých znaků.

Dále děkuji panu Ing. Jiřímu Bělohlavovi za sponzorský dar, díky kterému jsem mohla odcestovat do zahraničí a sesbírat anglickou odbornou literaturu ke své bakalářské práci. Můj dík patří také PhDr. Daniele Janákové, Csc., která mi pomohla navázat kontakt a spolupracovat s Bristolskou univerzitou, Centrem pro studium znakového jazyka a kultury Neslyšících.

Bez obětavosti neslyšících respondentů, kteří věnovali svůj čas mému výzkumu, by těžko vznikla tato práce. I jim mnohokrát děkuji.

Závěrem projevuji dík svým blízkým za psychickou podporu.

Magdalena Vojnarová

785607/1256

Vysoká škola: **Univerzita Karlova**

Fakulta: **Filozofická**

Katedra: **Ústav českého jazyka a teorie komunikace**

Obor: **Čeština v komunikaci neslyšících**

Ročník: **IV.**

Prohlašuji, že jen následující bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím s půjčováním této práce ke studijním účelům.

V Praze dne 4. 1. 2006

Magdalena Vojnarová
Magdalena Vojnarová

OBSAH

1	Úvod.....	6
2	Jazyky a jejich výrazové varianty.....	8
3	Varianty ve znakových jazycích.....	8
3.1	Sociální varianty ve znakových jazycích.....	8
3.1.1	Lexikální odchylky v závislosti na vzdělání.....	8
3.1.2	Lexikální odchylky v závislosti na pohlaví.....	9
3.1.3	Lexikální odchylky v závislosti na věku.....	11
3.2	Regionální varianty ve znakových jazycích.....	17
4	Provedené výzkumy regionálních odchylek v cizích znakových jazycích.....	18
4.1	Výzkum v britském znakovém jazyce (BSL).....	19
4.2	Výzkumy v americkém znakovém jazyce (ASL).....	20
4.3	Výzkum holandského znakového jazyka (SLN).....	20
4.3.1	Úvod.....	21
4.3.2	Metoda.....	21
4.3.3	Varianty mezi regiony.....	24
4.3.4	Varianty uvnitř regionů.....	25
4.3.5	Konečné zpracování Slovníku SLN.....	25
4.3.6	Závěr.....	26
5	Regionální varianty v českém znakovém jazyce.....	27
6	Regionální varianty v mluveném jazyce – českém jazyce (srovnání).....	30
7	Výzkum regionálních variant českého znakového jazyka.....	31
7.1	Metodický postup.....	31
7.2	Zpracování glosáře (výběr zkoumaných pojmů):.....	34
7.3	Postup při zpracování jednotlivých hesel.....	34
8	Praktický výstup.....	36
8.1	Téma: „RODINA“.....	36
8.2	Téma: „BARVA“.....	49
8.3	Téma: „DNY V TÝDNU“.....	64
8.4	Téma: „MĚSÍCE V ROCE“.....	71
8.5	Téma „ČÍSLOVKY“.....	89
9	Závěr.....	90

10	Použitá literatura	94
11	Přílohy	96

1 Úvod

Svoji práci jsem se rozhodla zaměřit na výzkum českého znakového jazyka, konkrétně na znaky Neslyšících¹, jež se liší ve svém užití podle své regionální odlišnosti. Jinými slovy, na porovnání odlišné artikulace českých a moravských znaků. Proč mě toto téma zaujalo?

Hlavním důvodem je nedostatek literatury o slovní zásobě českého znakového jazyka v České republice.

Ve slyšící společnosti navíc panuje o znakovém jazyce mnoho mýtů. Jedním z nich je například představa, že Neslyšící se na celém světě dorozumívají prostřednictvím jednoho znakového jazyka. Že existuje jakýsi mezinárodní znakový jazyk. To je ale velký omyl! Neslyšící (podle toho, ve kterém státě žijí) mají své národní znakové jazyky (britský znakový jazyk, americký znakový jazyk, český znakový jazyk, atd.). Jsou to jazyky vizuálně-motorické povahy, které jsou na mluvených národních jazycích nezávislé. Znakové jazyky jsou produkovány pohyby rukou a horní části těla, existují v prostoru a jsou vnímány zrakem. Mají stejné nebo podobné prostředky pro vyjadřování gramatických kategorií (např. mimika, klasifikátory). Liší se pak zejména svojí znakovou zásobou. Vzhledem k tomu, že tedy vykazují podobné povahové rysy, můžeme o nich uvažovat jako o jazycích, které náleží do jedné jazykové rodiny.

Mezi slyšícími lidmi, kteří se v komunitě Neslyšících pohybují – lékaři, pracovníci speciálně-pedagogických center nebo pedagogové na speciálních školách pro sluchově postižené – přetrvává názor, že znakový jazyk je jazyk méněcenný. To proto, že není na celém území České republiky stejný, že nemá jednotnou spisovnou formu a že se v slovní (znakové) zásobě znakového jazyka vyskytují tzv. regionální

---

¹ Diskuse na téma, zda je vhodné psát neslyšící s malým, nebo s velkým písmenem „n“, dosud nebyla uzavřena. Stejně jako Bímová (2003, s. 1) hodlám ve své bakalářské práci respektovat názorové stanovisko, podle kterého tvoří neslyšící lidé jazykovou a kulturní komunitu a označují se jako **Neslyšící s velkým písmem „N“**. Členem komunity Neslyšících je potom ten, kdo užívá znakový jazyk jako svůj primární komunikační prostředek, sdílí s neslyšícími lidmi jejich životní zkušenosti a vzorce chování a sám se s komunitou identifikuje. Obvykle mívá sluchovou vadu, není to však bezvýhradně nutné. **Termín neslyšící s malým „n“** je vyhrazen pro skupinu lidí s velmi těžkým sluchovým postižením, kteří nejsou schopni ani při největším možném zesílení slyšet významotvorný zvuk. Skupina je tedy (na rozdíl od předchozí) vymezena pouze na základě medicínských kritérií. K terminologii viz podrobněji Hrubý (2000, s. 47–51), též diskuse v Gongu 2002.

varianty. Regionální varianty ale odpovídají dialektologické stratifikaci jakéhokoli jiného mluveného jazyka na světě.

Mým cílem je popsat v této práci podrobněji tu část slovní zásoby českého znakového jazyka, která se odlišuje právě v závislosti na regionu, ve kterém uživatelé českého znakového jazyka žijí, a vytvořit tak podklad pro další lexikografickou práci v českém znakovém jazyce.

V první části své práce se budu nejprve zabývat obecně jazykem a jeho výrazovými variantami. V dalších kapitolách se již podrobně budu zabývat problematikou lexikálních variant ve znakových jazycích, a to variantami regionálními a pro úplnost také krátce variantami sociálními. Pro tuto část práce jsem čerpala zejména ze zahraniční literatury.

Druhou část mé práce tvoří praktický výzkum, který jsem provedla na materiálu českého znakového jazyka.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Jazyky a jejich výrazové varianty

Jazyky slouží jako dorozumívací prostředek všem příslušníkům národa ve všech oblastech lidské činnosti. Aby mohly plnit nejrůznější úkoly, potřebují bohatou a vnitřně diferencovanou zásobu. Ve všech jazycích světa je běžné, že pro jeden pojem existuje více pojmenování, mají synonymní výrazové prostředky ve všech jazykových plánech, aby si z nich uživatel mohl vybrat prostředek pro daný účel nejvhodnější.

3 Varianty ve znakových jazycích

3.1 Sociální varianty ve znakových jazycích

Nejdůkladnějšímu výzkumu sociolingvistických odchylek byl ze znakových jazyků podroben americký znakový jazyk, britský, francouzský a indiánský znakový jazyk.

Variantnost ve znakovém jazyce je dána mnoha faktory. Tyto odlišnosti mohou mimo jiné záviset také na vzdělání, etniku, pohlaví a věku uživatele jazyka. Uvádíme údaje, které pochází ze sociolingvistického výzkumu amerického znakového jazyka (ASL)². Kde je to možné, nabízím pro srovnání také údaje z českého znakového jazyka.

3.1.1 Lexikální odchylky v závislosti na vzdělání

Vzdělanější uživatelé znakového jazyka mají sklon užívat v ASL více výpůjček z angličtiny. Tyto výpůjčky mohou mít buď podobu hláskování anglického slova prstovou abecedou nebo jde o inicializované znaky, to znamená, že původní znak ASL je modifikován užitím prstové abecedy pro první písmeno anglického slova.

---

² Woodward (1998, s. 18–21).

Mnoho uživatelů ASL např. používá znak, který znamená „určitý typ ohraničení“ (často bývá parafrázován znakem BOX), k překladu anglických slov „box“ (krabice) i „room“ (místnost). Někteří vzdělanější uživatelé znakového jazyka užívají stejného znaku, který je tvořen tvarem ruky, při němž jsou ukazovák a prostředník překřížené. Tento tvar ruky odpovídá písmenu „R“ v prstové abecedě ASL. Inicializované znaky se postupně formou přizpůsobují různým fonologickým omezením ASL.

3.1.2 Lexikální odchylky v závislosti na pohlaví

Přestože se odchylky v závislosti na pohlaví uživatele vyskytují v mnoha znakových jazycích, ve slovní zásobě ASL je jich pouze několik. Jedna z nich se týká způsobu pozdravu. Muži a ženy používají standardní znak HELLO (dobrý den) utvořený tvarem ruky „B“. Pro slovo HELLO však existuje ještě jiný znak, který se tvoří hláskovaným „A“. Většinou ho používají muži, když se zdraví se svými známými stejného pohlaví. Ženy tento znak znají, ale používají ho jen zřídka.

Pro srovnání bych ráda v souvislosti s touto kapitolou poskytla přehled náhodně vybraných lexikálních variant užívaných českými neslyšícími, které se liší podle toho, zda je ukázal muž nebo žena.

V českém znakovém jazyce se znaky liší především použitými tvary ruky. Ženy používají při produkci znaků tvar ruky „T“O“, muži tvar ruky „B“.

Příklady:

Znak: VÁNOCE

muž:

tvár ruky: „B“

žena:

tvár ruky: „TO“

Připravít

muž:

tvár ruky: „B“

žena:

tvár ruky: „TO“

V některých případech se však mohou znaky, které používají ženy, a ty které používají muži, zcela lišit.

Příklad:

Znak: AUTO

muž

žena

3.1.3 Lexikální odchylky v závislosti na věku³

Ve slovní zásobě ASL bylo doloženo jen velmi málo odchylek v závislosti na věku. Jedním z příkladů je starší znak pro TELEPHONE (telefon) tvořený dvěma písmeny „S“. Užívají ho především starší uživatelé znakového jazyka, a to jen velmi zřídka.

Na jihu USA užívají starší bělošští uživatelé znakového jazyka mnohem častěji obouruční varianty znaků, (např. znaky CAT (kočka) a COW (kráva)) než mladší bělošští uživatelé, kteří užívají pro tato pojmenování znaky jednoruční.

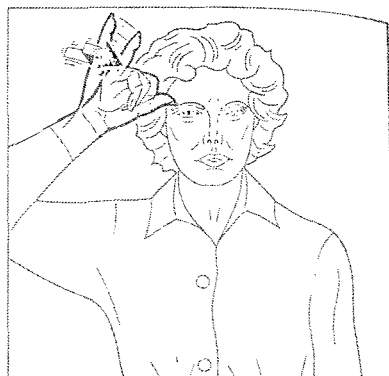
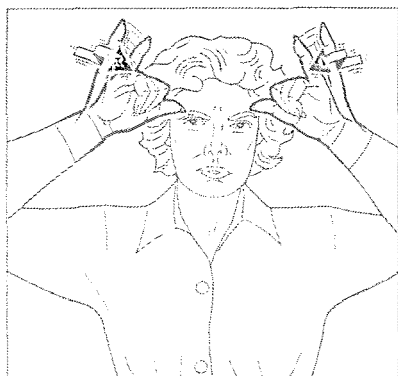
---

³ Tuto kapitolu jsem zpracovala podle: Homoláč (1998, s. 17 – 21) a Woodward (1987, s. 164).

Znak: KRÁVA

starší uživatelé

mladší uživatelé

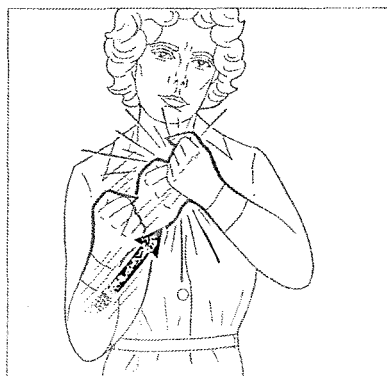
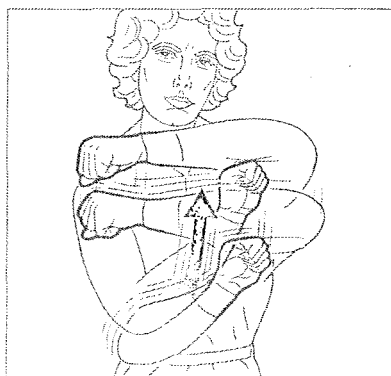

Starší respondent používá dvouruční znak, mladý respondent používá jednoruční znak. Užívá stejný tvar ruky, pohyb, orientaci dlaně a prstů a místo artikulace.

Znak: PODPORA

starší uživatelé

mladší uživatelé

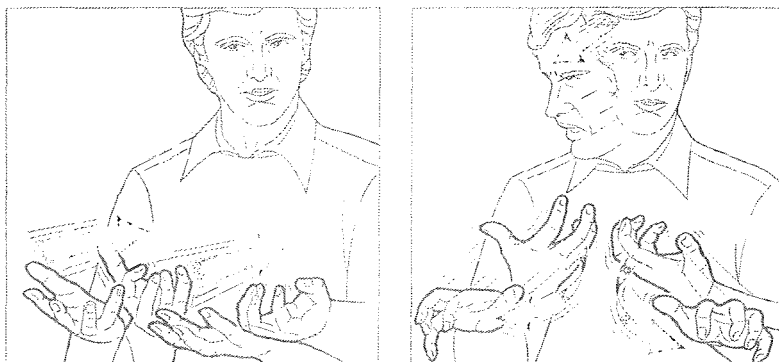

Starší respondent a mladší respondent tvoří znak stejným tvarem ruky a stejným pohybem. Změnilo se místo artikulace a orientace dlaně a prstů.

Znak: CHTÍT

starší uživatelé

mladší uživatelé

Starší a mladší respondent používají jiné znaky (u mladšího respondenta se ještě k artikulaci znaku přidal pohyb hlavy), znaky se výrazně liší, stejný je pouze tvar ruky, kterým je znak artikulován.

Také odchylky v pořadí adjektiv a substantiv v ASL souvisejí s věkem. Ke změně původního pořadí „substantivum – adjektivum“ na „adjektivum – substantivum“ dochází častěji u mladších uživatelů znakového jazyka, zejména u bělochů ze středních vrstev a s vysokoškolským vzděláním.

V českém znakovém jazyce existuje mnoho lexikálních variant dané věkem neslyšícího. Ukažme si pro představu alespoň pár příkladů:

Příklady:

Znak: DIVOKÝ

Mladší respondent (znak č. 1):

1. Starší respondent (znak č. 2):

2. Starší respondent (znak č. 3):

Znaky č. 1 (mladší respondent) a znak č. 2 (1. starší respondent) se liší pouze v jednom fonému – tvaru ruky: Znak č. 1: tvar ruky „5“, znak č. 2: tvar ruky „D“.

Znak č. 1 a znak č. 3 (2. starší respondent) se zcela liší, mají zcela jiný základ.

Znak: TÝDEN

Mladší respondent:

Starší respondent:

Znaky mají zcela jiný základ.

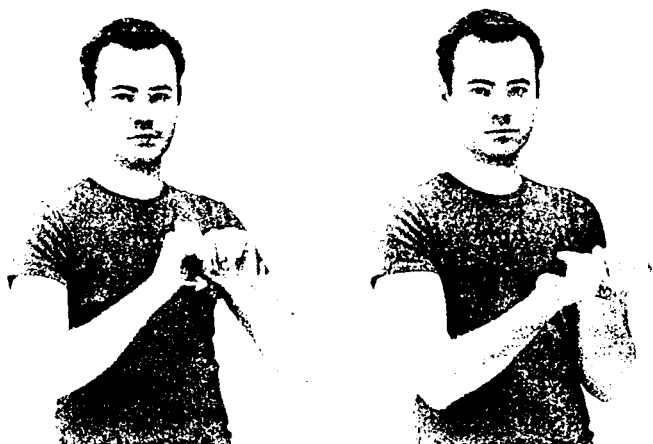
Znak: MĚSTO

Mladší respondent:

Starší respondent:

Znaky se liší téměř ve všech parametrech (kromě místa artikulace), domnívám se však, že mají stejný základ, protože oba znaky naznačují nějaký ohraničený prostor.

3.2 Regionální varianty ve znakových jazycích

Jak jsem již napsala v úvodu, národní znakové jazyky nejsou stejné. Neslyšící v každém státě mají svůj vlastní národní jazyk, které se od sebe liší zejména svou slovní/znakovou zásobou⁴.

Každý národní znakový jazyk vykazuje velkou variantnost – ať už se jedná o varianty sociální (viz kapitola 3.1), či o varianty regionální – tzn. varianty, které se váží k určitému místu. Ve své práci se zaměřuji na regionální varianty znakového jazyka.

Jak vlastně vznikají regionální odchylky v jazyce obecně? Britští lingvisté hovoří o dvou hlavních důvodech⁵:

---

⁴ Některé národní znakové jazyky jsou si podobné více. Nezáleží ani tak na jejich geografické blízkosti, spíše na tom, jestli můžeme v jejich vývoji doložit nějaký společný vztah. Například francouzský znakový jazyk (LSF) je historicky vztahován k americkému znakovému jazyku (ASL), proto i ve znakové zásobě obou jazyků nalezneme stejné nebo velmi podobné znaky. Australský znakový jazyk má blízký vztah k britskému znakovému jazyku. Také uživatelé skandinávských znakových jazyků (švédský, finský a norský znakový jazyk) si docela dobře porozumí. To proto, že v této oblasti se znakové jazyky vyvíjely v určitém vzájemném vztahu. Sutton; Woll (1990).

⁵ Informace jsem čerpala z:

<http://www.bris.ac.uk/Depts/Deafstudies/teaching/bsl.soc/session/s5.htm>

- Regionální odchylky vznikají tehdy, jsou-li lidé od sebe vzájemně izolovaní například kvůli místním přírodním podmínkám (pohoří, poušť, atd.). Jazyk společenství se však spontánně vyvíjí dál. Vzniklé změny se však dál nerozšiřují.

- Druhým důvodem je kontakt jazyků a jejich vzájemné prolínání. Tento důvod je podle autorů výzkumné studie také mnohem důležitější. Tak například americká angličtina se od angličtiny britské velmi odlišuje. Je to způsobené tím, že americká angličtina přejala mnoho výpůjček z jazyka amerických indiánů a jazyků přistěhovalců, kteří postupně osidlovali Ameriku.

Je pravděpodobné, že regionální odchylky ve znakových jazycích vznikají v důsledku určité izolovanosti neslyšících lidí. Neslyšící uživatel znakového jazyka užívá ve své mluvě ty varianty, se kterými se setkává v prostředí, v němž žije. Pro český znakový jazyk platí: *Geografická rozrůzněnost českých znaků, existence regionálních dialektů českého znakového jazyka, je dána poměrou (historickou) izolovaností jednotlivých škol pro neslyšící, jež jsou také obvykle centrem takového dialektu* (Macurová, 1994, s. 129–130). Tato data potvrzuje také výzkum holandského jazyka, viz níže (Schermer, 1990, s. 55–66).

V posledních letech se situace neslyšících v mnoha státech světa pozvolna mění. Znakové jazyky se čím dál více se dostávají do médií, do znakového jazyka se tlumočí zprávy či všeobecně vzdělávací pořady, pohádky, apod. Tím také dochází k nivelizaci dialektů jednotlivých národních znakových jazyků (ke standardizaci v holandském znakovém jazyce viz níže).

4 Provedené výzkumy regionálních odchylek v cizích znakových jazycích

V následující kapitole se seznámíme s výzkumy regionálních variant ve třech národních znakových jazycích: v holandském, které provedli holandští lingvisté na materiálu britského, amerického a holandského znakového jazyka.

4.1 Výzkum v britském znakovém jazyce (BSL)⁶

Britský znakový jazyk je vnitřně velmi různorodý. Je zřejmé, že v lexikonu tohoto jazyka existují různá vyjádření pro ten samý pojem. Podle čeho uživatel vybírá ten který znak? Záleží na osobnosti mluvčího a především také na tom, z jakého regionu pochází.

Výzkum regionálních odchylek prováděli před mnoha lety lingvisté v Bristolu. Výzkum byl prováděn na celém území Velké Británie. Byly vybrány tyto regiony: Glasgow (Skotsko), Newcastle (severní Anglie), Manchester, Londýn a Bristol. Byli dotazováni jak muži, tak ženy nad 60 let, mezi 40 – 60 lety i pod 40 let. Výzkumníci tak sesbírali veliké množství materiálu různých věkových skupin.

Jak probíhal samotný výzkum? Lingvisté vybrali množství slov, na které se dotazovali neslyšících. Slova v angličtině napsali na kartičky. Jednotlivá slova nebyla tlumočena do znakového jazyka, aby nebyli respondenti ovlivněni již použitými znaky.

Jaká slova byla vybrána? Výzkumníci vytvořili několik skupin slov. Pro každou skupinu bylo něco specifického. První skupina byla skupina pojmů, které jsou často neslyšícími používány (jsou to například slova: NESLYŠÍCÍ, SLYŠÍCÍ, TLUMOČNÍK, apod.), druhá skupina slov zahrnovala běžně používaná slova (ANGLIČTINA, OBCHOD, DIVADLO, apod.), třetí skupina slov byla nově používaná slova v angličtině (DISKRIMINACE, KOMUNITA, apod.).

Mezi slovy ve všech třech skupinách byly nalezeny mnohé regionální odchylky. Regionální odchylky jsou ale časté také v dalších sémantických skupinách slov. Jsou to například barvy, měsíce v roce, dny v týdnu, čísla, atd.

Pro výzkum použili lingvisté metodu rozhovoru (dotazy, který znak by neslyšící přiřadil k anglickému pojmu). Do svého výzkumu zároveň zahrnuli také regionální

---

⁶ <http://www.bris.ac.uk/Depts/Deafstudies/teaching/bsl.soc/session/s5.htm>

varianty znaků, které se vyskytly v televizním programu „See Hear“ z let 1981–1988 (jedná o program pro neslyšící, nedoslýchavé a pro tlumočnický britského znakového jazyka; obdobou tohoto anglického pořadu je český Televizní klub neslyšících). Tento materiál se stal pro výzkumníky dobrým zdrojem materiálu při výzkumu regionálních variant.

4.2 Výzkumy v americkém znakovém jazyce (ASL)⁷

Ve slovní zásobě ASL existují dva typy regionálních odchylek: historické (vznikající v čase) a synchronní (vyskytující se v témže časovém období).

Historické odlišnosti spočívají v tom, že znak, který se užíval v určité době ve většině území USA, se v současné době používá jen v určitých oblastech. Příkladem regionální odchylky je znak WHAT (co), používaný na jihovýchodě USA, který má identickou podobu s obecně užívaným znakem WHERE (kde). Původně se tento znak, odvozený z francouzského znakového jazyka ze znaku WHAT (co), používal v mnoha oblastech USA ve významu „co“. V současné době se tento stav uchoval pouze na jihovýchodě. Většina uživatelů znakového jazyka z jiných oblastí ho používá ve významu „kde“ a pro „co“ mají znak jiný.

Ve slovní zásobě ASL existuje mnoho synchronních odchylek v závislosti na krajské příslušnosti Neslyšícího. Velmi frekventované znaky jako BIRTHDAY (narozeniny), SHOES (boty), GOAT (koza), HALLOWEEN (svátek duchů) mají velké množství výrazných regionálních variant, kdy artikulace spolu nijak nesouvisí.

4.3 Výzkum holandského znakového jazyka (SLN)⁸

Výzkum regionálních variant v oblasti holandského znakového jazyka pokládám za velmi zajímavý a inspirativní, proto mu ve své práci věnuji velký prostor.

---

⁷ Tuto kapitolu jsem zpracovala podle Woodward (1998, s. 17-21).

⁸ Kapitolu 4.1 jsem zpracovala podle: Schermer (1990, s. 55–66).

4.3.1 Úvod

Při tvorbě Slovníku holandského znakového jazyka chtěli jazykovědci získat větší vhlad do regionální variantnosti v SLN. Mnoho neslyšících lidí jim proto v počátcích projektu (v roce 1982) doporučilo, aby při zpracovávání slovníku zohlednili nejméně pět oblastí, totiž pět regionů kolem pěti škol pro neslyšící v Holandsku: jmenovitě Amsterdam (západní část Holandska), Eindhoven (jih Holandska), Groningen (sever Holandska), Rotterdam a Voorburg (západní část Holandska).

V průběhu mnoha let si totiž každý z těchto regionů vytvořil svůj vlastní „znakový jazyk“ (většina neslyšících lidí je dokonce schopna poznat region, ze kterého neslyšící člověk pochází, a to podle znaků, které používá).

Do slovníku bylo sesbíráno celkem 15.000 znaků, které byly analyzovány podle následujících kriterií:

- Liší se všechny regiony mezi sebou ve stejné míře?
- Jaká je povaha/vlastnosti/podstata variant mezi jednotlivými regiony ve srovnání s variantami uvnitř jednoho regionu?

4.3.2 Metoda

Jako základ pro srovnání mezi znaky byly použity dva seznamy slov. Jeden byl vytvořen lingvistkou Wollovou (1984) proto, aby mohla srovnat různé znakové jazyky. Druhý vytvořil Brunkens a kol. (1984)⁹, aby mohl srovnat čtyři regionální varianty znaků v Belgii.

Ze seznamu slov, který byl použit v projektu „Slovník SLN“, vybrali holandští lingvisté 118 pojmů, které se vyskytovaly také v obou výše uvedených seznamech (ačkoli je to jen malý podsoubor z celkového množství dat, úvodní závěry výzkumu byly potvrzeny v pozdějším studiu, když porovnávali 600 pojmů).

Všechny znaky byly foneticky přepsány. Poté se lingvisté rozhodovali, jestli se jedná o stejný znak nebo jiný znak nebo, zda a jak je první znak podobný druhému nebo v čem se od sebe liší.

---

⁹ Odkazy na práce Wollové (1984) a Brunkense a kol. (1984) citovány podle Schermer (1990, s. 55–66).

Pro účely výzkumu – pro srovnání jednotlivých znaků – použili holandští výzkumníci následující definice:

1) Dva znaky jsou **identické (shodné)** v případě, že mají stejný základ („underlying form“). Znaky se však mohou lišit pouze v jednom parametru (fonému). Rozdíl v produkci znaků je považován za rozdíl daný individuálním způsobem podání znaku.

Na materiálu českého znakového jazyka můžeme uvést tento příklad:

Znak: VÁNOCE

ZNAK 1

ZNAK 2

2) Dva znaky jsou **příbuzné**, jestliže mají stejný základ, ale liší se ve více než jednom parametru.

V českém znakovém jazyce můžeme uvést tento příklad:

Znak: DIVOKÝ

ZNAK 1

ZNAK 2

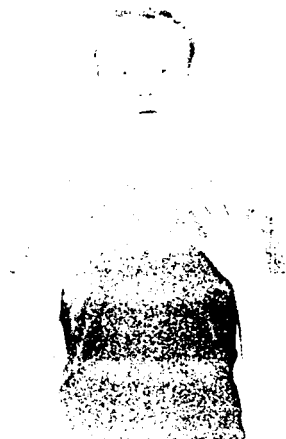
Jedná se o dva příbuzné znaky, mají stejný základ, ale liší se ve více než jednom parametru. V tomto případě dochází ke změnám ve tvaru ruky a pohybu, kterým je znak vytvářen.

3) Dva znaky jsou **rozdílné**, pokud nesdílejí společný základ.

Příklad:

Znak: AUTO

ZNAK 1

ZNAK 2

Někdy je velmi obtížné určit, zdali mají znaky společný základ („underlying form“), nebo ne. Problém nastává zejména u znaků, které nejsou ikonické. U tohoto typu znaků lingvisté zcela spoléhali na znalosti a intuici rodilých mluvčích znakového jazyka a podle toho určovali, zdali jsou znaky shodné, příbuzné nebo rozdílné.

4.3.3 Varianty mezi regiony

V souhrnu můžeme říct, že všechny regiony kromě Eindhovenu mají výrazně více společných znaků s Amsterdamem než s jakýmkoliv jinými regiony. Všechny regiony mají dále výrazně méně znaků společných s Eindhovenem než s jakýmkoliv z dalších regionů.

Další otázkou může být, kolik pojmů a jaké pojmy mají stejné znaky nebo znaky příbuzné ve všech pěti regionech. Z celkového počtu 118 zkoumaných pojmů jich 27 mělo stejnou podobu ve všech regionech. Kdybychom z výsledku vyloučili Eindhoven, počet shodných znaků v rámci všech regionů vyrostl na 54. Znamená to, že tyto znaky jsou uznávány a užívány u části neslyšící populace v regionu.

4.3.4 Varianty uvnitř regionů

Kromě variantnosti znaků mezi regiony se holandští výzkumníci se setkali také s variantami znaků uvnitř jednoho regionu. Pro 118 pojmů, které jsme zkoumali v našem projektu, jsme totiž v každém z regionů získali různý počet znaků.

Tato variantnost je dána většinou faktorem věku neslyšících informátorů. Starší lidé často používali jiné znaky než mladší lidé, přestože obě podoby znaků byly uznány oběma skupinami. Někdy byl nějaký znak mladšími neslyšícími označen jako „stareomódní“ – lingvisté ale ve své studii neoddělují „staré“ znaky od „nových“ znaků.

4.3.5 Konečné zpracování Slovníku SLN

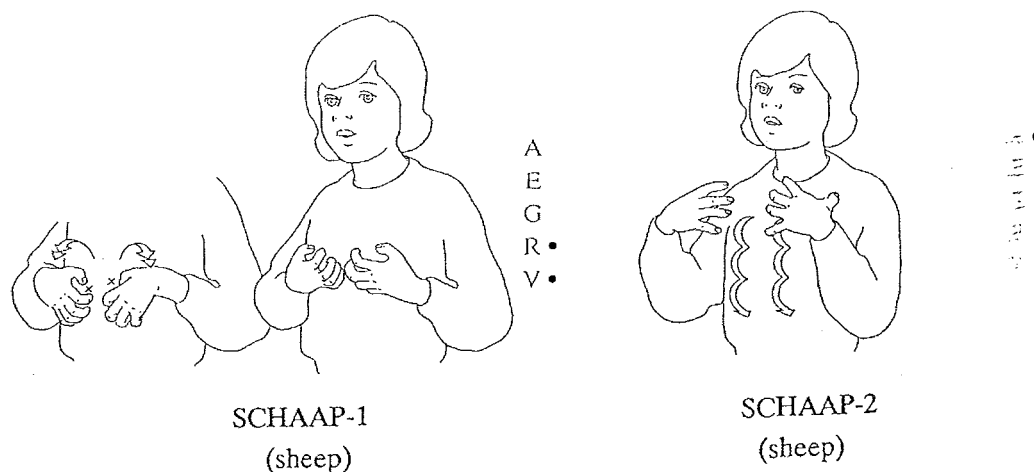
Holandští lingvisté si předsevzali, že nevytvoří „standardizovaný“ slovník (slovník bez lexikálních variant). Od samého začátku chtěli mít ve slovníku co nejvíce lexikálních variant. Nejdůležitějším důvodem pro to byly výsledky studií, které se zaměřily na jazykové plánování u mluvených jazyků v různých zemích. Ty ukázaly, jak sporné je vybrat si z určitého množství dialektů jen jeden, potom ho standardizovat a prohlásit ho za úřední jazyk. Jakmile se jeden z dialektů stane tím „nejlepším“ nebo „normou“ na úkor ostatních dialektů, uživatelé těchto ostatních dialektů budou bojovat proti této standardizované podobě jazyka. Je známo několik příkladů, kdy neslyšící lidé nepřijali určité slovníky znakového jazyka, protože v nich nebyly jejich znaky.

Na základě výsledků srovnávací studie došli lingvisté k závěru, že jedním způsobem, jak získat co nejvíce variant a zároveň se pokusit podpořit proces sjednocování, je začít sbírat znaky, které jsou společné pro všechny regiony. Tyto znaky potom výzkumníci nazvali „**přednostní/preferované znaky**“ („preference signs“). Pro takové množství pojmů, které byly předmětem výzkumu, by to znamenalo, že polovina z nich má „preferovaný“ znak. Tyto přednostní znaky jsou ve slovníku uvedeny na prvním místě, varianty následují na druhém a třetím místě.

Všechny regiony například mají stejný znak pro „zvířata“. Tento byl pak uveden ve slovníku. Když regiony neměly společný znak pro nějaký pojem, byl na

prvním místě ve slovníku uveden ten znak, který je společný pro většinu regionů. Pak následovaly varianty.

Jako příklad zpracování každého znaku bych chtěla ukázat zpracování pojmu OVCE¹⁰. U každého obrázku jsou uvedena počáteční písmena všech zkoumaných regionů: A, E, G, R, V (A – Amsterdam, E – Eindhoven, G – Groningen, R – Rotterdam, V – Voorburg). Malá černá tečka vedle písmen označuje ty regiony, v nichž se daný znak používá.

Lingvisté vytvořili slovník znaků, který dává informace o znacích, jež jsou společné pro různé regiony, a o variantách znaku. Uživatel slovníku tak může hledat znak z jiného regionu, když není k dispozici znak v jeho vlastním regionu.

4.3.6 Závěr

Holandští výzkumníci potvrzují, že lexikální rozdíly mezi pěti regiony skutečně existují. Když vyloučíme Eindhoven, vidí, že pro zbývající čtyři regiony je skoro 50% znaků shodných. Vypadá to, že Amsterdam je centrálním regionem¹¹. Eindhoven je

¹⁰ Obrázek pochází od Schermer (1990, s. 64).

¹¹ Z historického hlediska se dá říct, že v minulosti byla (a stále ještě je) patrná velká míra vzájemného působení mezi neslyšícími lidmi z Groningenu a z Amsterdamu. Hodně lidí z Groningenu se přestěhovalo do Amsterdamu v první polovině 20. století. Na základě tohoto faktu lze velmi dobře vysvětlit, proč jsou některé amsterodamské znaky zřetelně ovlivněny groningenskými. Groningen byl ovlivněn francouzským znakovým jazykem. Zakladatel královského institutu pro neslyšící (The Royal Institute for the Deaf) Henri Daniel Guyot navštívil v roce 1784 školu pro neslyšící v Paříži, kterou v té

poněkud jiný případ ve srovnávání s dalšími čtyřmi regiony. Důvodem proto může být skutečnost, že škola pro neslyšící v St. Michielsgestel používala do roku 1920 znakový systém.

Lidé začali mluvit o potřebě standardizovaných znaků teprve v době, kdy se stalo v Holandsku populární hnutí totální komunikace (na začátku osmdesátých let 20. století). Nejdřív to byli zejména slyšící lidé, kteří se učili znaky. Přitom se potýkali s mnoha problémy. Stěžovali si na nedostatek standardizované podoby SLN. Potom se učitelé ze škol pro neslyšící začali znepokojovali množstvím variant ve znakovém jazyce. Pro neslyšící uživatele SLN přitom nebyla jeho lexikální variantnost žádný problém, navzájem si rozuměli docela dobře. I přesto, že může být atraktivní standardizovat jazyk, je třeba být při této snaze velmi opatrný.

Nicméně, od té doby, co znaky začaly být více přijímány a začaly být používány na většině škol pro neslyšící, výměna znaků mezi uživateli znakového jazyka z různých regionů prudce vzrostla. Vzhledem k tomuto zvýšenému vzájemnému působení mezi uživateli znakového jazyka i vyššímu povědomí o vlastním jazyce neslyšících, došlo ke zvýšené výměně znaků. To funguje jako přirozená síla, která sjednocuje rozdílné znaky.

Na závěr holandských výzkumníků prohlašují, že je nutné nechat neslyšící rodilé mluvčí znakového jazyka dělat konečné rozhodnutí ve věci určení, který znak bude ten přednostní.

5 Regionální varianty v českém znakovém jazyce

V kapitole 3.2 Regionální varianty ve znakových jazycích jsem se dotkla také otázky původu regionálních variant. Důvodem pro existenci regionálních variant českého znakového jazyka je historická izolovanost jednotlivých škol pro neslyšící, které také často byly centrem tohoto dialektu (Macurová, 1994, s.129 -130). Pokud bychom se drželi tohoto tvrzení, bylo by na území České republiky 13 regionálních

---

době řídil Charles Michael de L'Epeé. De L'Epeé ho učil principy vzdělávání neslyšících, které využívá znakový jazyk neslyšících lidí. Když se Guyot vrátil do Groningenu, nepředstavil v Holandsku pouze metody Charlese de L'Epeé, ale také některé francouzské znaky.

variant českého znakového jazyka – podle počtu speciálních škol pro sluchově postižené (Praha – 3 školy, Plzeň, Liberec, České Budějovice, Hradec Králové, Brno, Olomouc, Ivančice, Valašské Meziříčí, Ostrava, Kyjov).¹²

První dílo, jehož autoři uvažují o regionálních variantách českého znakového jazyka a snaží se je zahrnout do lexikonu českého znakového jazyka, je Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící (2000). Zde autoři u jednotlivých pojmů udávají kromě pražské varianty znaku i variantu brněnskou. *Český znakový jazyk má mnoho regionálních odlišností. [...] U některých hodně frekventovaných znaků uvádíme alespoň pražskou a brněnskou verzi* (Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící, 2000, s. 22).

Dalším dílem je Všeobecný slovník českého znakového jazyka. Ve slovníku je možné nalézt znaky z Prahy, Brna, Plzně a Olomouce. Jaký byl záměr autorů při tvorbě výše zmíněného slovníku? Autoři napsali v předmluvě: *Rozhodli jsme se, že je třeba vytvořit výběr českých slov pro všeobecný slovník znakového jazyka s uvedením všech známých odchylek znaků, způsobených geografickou rozrůzněností míst, odkud pocházeli respondenti, a získat co nejbohatší znakovou zásobu k uvedeným oblastem, zmapovat ji, popsat, zařadit a nabídnout k používání skupině komunikující znakovým jazykem* (Potměšil, 2002, s. 5).

Jak se jim tento záměr zdařil? *Je pravdou, že odkaz na region, v němž se znak používá, je oproti do té doby vydaným slovníkům vítanou novinkou. Nejen v České republice, ale i v jiných zemích, ve světě se znaková zásoba znakového jazyka vyvíjí paralelně na několika místech. Je většinou vázána na jednotlivá města, kde se sdružují sluchově postižení lidé, kde mají svá centra a kde jsou speciální školy pro sluchově postižené děti. Znaková zásoba tak obvykle vykazuje u mnoha znaků v rámci jedné země četné varianty. Jádrem slovníku se stal znakový jazyk užívaný v Praze, většina znaků je tedy označena jako pražská varianta. Mohlo by se zdát, že takto označené znaky se používají jen na území našeho hlavního města. Tak tomu ovšem není, znaky jsou často společné pro celou republiku – pro další zpracování by bylo možná vhodnější ponechat znaky celonárodně používané bez*

---

¹² Údaje převzaty z Adresáře služeb pro sluchově postižené (2005).

označení a odkaz na region uvádět jen tam, kde existují oblastní varianty. (Bímová/Motejzíkova, 2003, s. 337).

V roce 2004 vydali autoři druhý díl tohoto slovníku. Autorem druhého dílu Všeobecného slovníku je stejný autor M. Potměšil a rozsáhlý kolektiv jeho spolupracovníků. *Slovník sleduje věrně linii dílu prvního. Kromě variant znaků, které se užívají v Praze a které se staly základem slovníku, nabízí také regionální varianty znaků (Plzeň, Brno, Olomouc).* (Motejzíkova, 2005, s. 2).

Je velmi důležité popisovat slovní zásobu českého znakového jazyka se všemi jejími složkami, tedy neopomíjet ani varianty dané regionem, v němž neslyšící lidé žijí. Při bližším studiu Všeobecného slovníku českého znakového jazyka mě však v souvislosti s regionálními odchylkami napadá několik metodologických problémů, ke kterým jsem ve slovníku nenašla žádné další vysvětlení.

Zajímalo by mě totiž, jaký byl věk respondentů, s nimiž autoři slovníku spolupracovali. Byli to lidé různých věkových skupin? Byli to převážně mladí uživatelé českého znakového jazyka nebo autoři spolupracovali se starší generací neslyšících?

Kladu si totiž otázku, jakým způsobem dokázali autoři odlišit regionální varianty znaků od variant, které v jazyce vznikají na základě sociálních faktorů. Mám zde na mysli varianty dané zejména věkem nebo vzděláním respondentů (k problematice sociolingvistických odchylek ve slovní zásobě znakových jazyků podrobněji viz kap. 3.1).

Domnívám se proto, že i když autoři slovníku hovoří o snaze zachytit varianty regionální, v mnoha případech se může jednat o varianty vzniklé sociologickými aspekty (pohlavím respondentů, jejich věkem, atd.), o kterých autoři pravděpodobně vůbec neuvažovali.

6 Regionální varianty v mluveném jazyce – českém jazyce (srovnání)¹³

Ve své práci se budu zabývat regionálními variantami, které existují v českém znakovém jazyce. Nejprve ale krátce pojednáme o regionálních variantách v mluvených jazycích (výklad se bude vztahovat k českému jazyku).

Regionální varianty se v českém jazyce nazývají nářečí (dialekty). Jedná se o nespisovný jazykový útvar národního jazyka užívaný v určité zeměpisně ohraničené oblasti. Užívá se zpravidla jen v podobě mluvené a ve funkci běžně dorozumívací.

Místní nářečí jako územní různotvary národního jazyka jsou samostatné jazykové systémy. Mají své osobitosti hláskoslovné, morfologické – (tvary slov), syntaktické (stavba vět) i lexikální (slovní zásoba). Nejvíce bývá zvláštností hláskoslovných, nářečí se od sebe liší nejvýrazněji po stránce zvukové.

V češtině stojí proti sobě nejčastěji oblastní varianty české a moravské: a) výslovnostní: schořet – zhořet, b) slovotvorné: učedník – učeň, c) tvaroslovné: byl jsi, nesl jsi – byls, nesls, d) lexikální: truhlář – stolář; vesnice – dědina.

Nářečí je podmíněno vývojem společnosti. Vznikání rozdílů v jazyce, rozrůžňování jazyka podporovaly: rozdrobenost feudálního státu na jednotlivá autonomní panství, nevolnictví a malý pohyb obyvatelstva. Formování jazykových hranic souviselo i s přírodními překážkami a rovněž také s kolonizací. Nářeční rozdíly se vytvářely v minulosti tak, že jazykové změny, které vznikly v jazykovém centru¹⁴, nezasahovaly celé jazykové území.

---

¹³ Tuto kapitolu jsem zpracovala podle Hrbáčka (1984, s. 120–121).

¹⁴ Jazykové centrum je území, v němž leží politické, hospodářské a kulturní centrum země.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Výzkum regionálních variant českého znakového jazyka

7.1 Metodický postup

V tom, jak metodicky postupovat při výzkumu, jsem se inspirovala postupem metodického výzkumu u Černého (1998, s. 179 – 185). Ten popisuje práci na lingvistickém atlasu. Z jeho postupu jsem vybrala jen několik bodů, které jsem považovala pro svůj za důležité – tyto body popisují níže:

1. Vymezení zkoumané oblasti:

Ve své práci budu zkoumat regionální varianty v českém znakovém jazyce.

2. Stanovování míst, v nichž se výzkum povede:

Ve vymezené oblasti je třeba stanovit místa, na nichž bude veden výzkum. Na těchto místech je důležité opatřit si údaje o celkovém počtu obyvatel [...] (čím menší bude počet vybraných míst, tím méně průkazné budou dosažené výsledky. Při neúměrně velkém počtu míst naopak hrozí nebezpečí, že výzkum bude příliš nákladný nebo že nikdy neskončí).¹⁵

Vybrala jsem tři větší města, ve kterých se nacházejí školy pro sluchově postižené, kluby Neslyšících a organizace Neslyšících. Přesně se jednalo o tato města: Praha, Brno, Plzeň.

3. Sestavení dotazníku (u Černého)

- v našem případě výběr zkoumaných pojmů:

Viz níže bod 7.2 Výběr glosáře.

4. Vyhledání informátorů ve stanovených místech:

Při výběru informátorů je třeba hledat respondenty rovnoměrně mezi muži a ženami a mezi různými věkovými skupinami (např: ve věku od 18 do 25let, od 26 do 35 let, od 36 do 55 let a nad 55 let).

---

¹⁵ Text v kurzivě odkazuje na text J. Černého (1998).

Výzkumné týmy musí v každém případě stanovit minimální požadavky, které je třeba dodržet při výběru informátorů, např.: daná osoba se na zkoumaném místě narodila a školní docházku absolvovala v dané oblasti apod.

Při výběru Neslyšících respondentů jsem se rozhodla postupovat takto: Přestože jsem sama Neslyšící a v komunitě Neslyšících se pohybuji již mnoho let, nebylo pro mě jednoduché sehnat respondenty v lokalitách, které jsem si vybrala. Rozhodla jsem se proto oficiálně oslovit tři spolky Neslyšících: Pražskou unii neslyšících, Brněnskou unii neslyšících a Plzeňskou unii neslyšících.¹⁶ Do jmenovaných spolků jsem zaslala dopis¹⁷ s prosbou o pomoc při vytipování respondentů.

Snažila jsem se, aby v končeném výběru informátorů byly pokud možno rovnoměrně zastoupeny jak ženy, tak muži. Dalším kritériem, které jsem se snažila dodržet byl požadavek na věk respondentů. Nepodařilo se mi bohužel pokrýt všechny věkové kategorie. Ve skupině respondentů, které jsem oslovila pro účely svého výzkumu, jsou pouze neslyšící lidé ve věku od 50 – 70 let.

Výzkumu se účastnilo celkem 12 respondentů. V Praze to bylo pět respondentů – pět žen. V Brně se výzkumu účastnili tři respondenti, z toho dva muži a jedna žena. V Plzni byli dotazováni celkem čtyři respondenti, dva muži a dvě ženy.

5. Zpracování dotazníku (u Černého)

- v našem případě sběr dat (natáčení):

Natáčení probíhalo tak, že jsem neslyšícím respondentům nejprve ukázala obrázek s daným pojmem. Pokud obrázek na pochopení daného pojmu nestačil, použila jsem na jeho vysvětlení náhradní karty s pojmy napsanými v českém jazyce.

6. Záznam relevantních údajů o informátorech:

U respondenta není potřeba znát např. jeho jméno, to není pro výzkum příliš nutné. Získat je ale třeba údaje z hlediska výzkumu důležité, tj. např.: kde se informátor narodil, kolik je mu let, kde a jak dlouho chodil do školy, jak dlouho a kdy

¹⁶ Kontakty na jednotlivé pobočky Unie neslyšících, viz příloha č. 1.

¹⁷ Oficiální dopis, který jsem zaslala do všech tří Unii, viz příloha č. 2.

byl v době vojenské služby nebo při jiných delších pobytech mimo bydliště, odkud pocházejí jeho rodiče apod.

U respondentů jsem zjišťovala tyto informace: pohlaví respondenta, jeho věk, rodinný stav, místo jeho narození, trvalé bydliště, stav sluchu jeho rodičů a manžele/lky, místo narození manžele/lky, místo pobytu při studiu na základní škole, na střední škole, popř. na vysoké škole (totéž u manžele/lky respondenta) a docházku do klubu Neslyšících v minulosti a v současné době¹⁸.

7. Vyhodnocování a porovnávání získaných dat:

V této fázi nastává vlastní práce s materiálem. Systematickým porovnáváním zjistíme, zda se povedlo získat takové jazykové jevy, které jsou z hlediska výzkumu relevantní.

Černý (1998) dále upozorňuje na to, že je třeba potlačit veškerou techniku nahrávání je třeba co nejvíce potlačit, aby její přítomnost respondenty nerušila při natáčení. U slyšících respondentů je tedy vhodné použít skrytý mikrofon, u neslyšících skrytou kameru.

V případě mého výzkumu jsem neslyšící respondenty natáčela na kameru – kamera však při natáčení nebyla ukryta.

Při natáčení si je také podle Černého třeba být vědom toho, že respondenti mohou mít tendenci v situaci, kdy jsou natáčeni, nebo v přítomnosti výzkumníka upravovat a vylepšovat svůj jazykový projev (v našem případě např. používat místo znakového jazyka znakovanou češtinu). Tomuto nebezpečí je třeba čelit zejména tím, že se před zahájením samotného výzkumu oba účastníci seznámí a člen výzkumného týmu se postará o přátelskou a nenucenou atmosféru.

Při prvním setkání v Praze jsem si nejdříve se svými informátory přátelsky popovídala a asi po deseti minutách jsem jim začala vyprávět o své studii na vysoké škole a o tom, že dělám výzkum českých a moravských znaků. Ptala jsem se, zda vědí, že se znaky v rámci České republiky liší, a oni odpověděli, že ano. Vysvětlila jsem jim, jak bude probíhat natáčení, a poté, co s natáčením souhlasili, jsme začali pracovat.

---

¹⁸ Dotazník s údaji o respondentech, viz příloha č. 3.

V Brně byli připraveni čtyři respondenti, se kterými se už předem domluvil neslyšící předseda brněnské Unie neslyšících (jeden z respondentů se později odmítl natáčení účastnit). Zbývající respondenti měli dostatek zkušeností s natáčením, proto bylo všechno bez problémů. Vše probíhalo stejně jako při setkání v Praze.

Při třetím setkání v Plzni mě neslyšící předseda místní pobočky Unie neslyšících neslyšícím respondentům představil a vysvětlil jim, kdo jsem a proč jsem tam přišla. Krátce je seznámil s tématem mé práce a dodal jim odvahy při natáčení. Myslím, že byl dobrým vzorem pro ostatní neslyšící. Poté jsem respondentům vysvětlila, jak bude probíhat natáčení.

7.2 Zpracování glosáře (výběr zkoumaných pojmů):

Do glosáře jsem zařadila celkem 50 pojmů. Soubor vybraných pojmů bychom mohli rozdělit do pěti okruhů (rodina, barvy, číslovky, měsíce v roce a dny v týdnu).

Při zpracování glosáře jsem nahlížela do dosud zpracovaných slovníků českého znakového jazyka. Byly to tyto slovníky: Gabrielová; Paur, Zeman (1988), CD – ROM 1. a 2. díl, Znaková zásoba českého znakového jazyka (2004); Učíme se českou znakovou řeč (1997); Než půjdeme do školy (2000) a Všeobecný slovník českého znakového jazyka 1. díl (A-N) a 2. díl (O-Ž) (2002, 2004).

Ke každému slovu (heslu) jsem připravila jeho obrazový doprovod. Pro každé heslo jsem měla připravené také vysvětlení (tzn., co dané heslo znamená, atd.).

Jednotlivá hesla jsem Neslyšícím respondentům ukazovala na obrázcích, abych je neovlivnila českým znakovým jazykem.

7.3 Postup při zpracování jednotlivých hesel

Na fotografiích vystupují neslyšící figuranti, kteří předvádějí znaky přesně podle natočeného videomateriálu.

U každé fotografie uvádím počet respondentů, kteří tento znak použili, a také místo, odkud pocházejí.

Pro porovnání jednotlivých znaků mezi sebou jsem zvolila stejný postup jako Schermer (1990, s. 59):

Dva znaky jsou **identické (shodné)** v případě, že mají stejný základ („underlying form“). Znaky se však mohou lišit pouze v jednom parametru (fonému).

Dva znaky jsou **příbuzné**, když mají stejný základ, ale liší se ve více než jednom parametru.

Dva znaky jsou **rozdílné**, pokud nesdílejí společný základ.

Při porovnávání jednotlivých znaků jsem si musela vymezit, co budu považovat za základ znaku. A dále, v jakých případech budu při porovnávání dvou znaků považovat jejich základ za shodný a kdy za rozdílný.

Domnívám se, že základem znaku je skutečnost, na niž znak odkazuje (v případě znaku DÍVKA je to např. náušnice, podle níž byl znak motivován).

U znaků ikonických je relativně jednoduché odhalit, čím byl znak motivován, podle čeho vznikl – je tedy také poměrně snadné určit jejich základ. Problém nastává u znaků arbitrárních a u znaků, které byly původně ikonické, ale v průběhu jejich vývoje se odkaz na jejich původ z povědomí neslyšících uživatelů vytratil – a to např. i pod vlivem změn, které v průběhu vývoje na znacích proběhly.

V těchto případech jsem se často rozhodovala podle míry vnější podobnosti dvou znaků, které jsem srovnávala, a podle své intuice. V některých případech se však stalo, že jsem nebyla schopná určit, zdali je základ znaků shodný, nebo ne.

8 Praktický výstup

8.1 Téma: „RODINA“

Vybrané pojmy: maminka, tatínek, babička, dědeček, sestra, bratr, holka, kluk, pán, paní.

MAMINKA¹⁹

ZNAK 1²⁰

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 3

ZNAK 2

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 1

Oba znaky použilo vždy 6 respondentů. Znak č. 1 se používá v Brně a Plzni (Brno 3, Plzeň 3), znak č. 2 převážně v Praze (Praha 5, Plzeň 1)

Znak č. 1 a znak č. 2 se liší pouze v jednom fonému: tvaru ruky. Mají stejný základ. Jedná se tedy o znaky shodné.

¹⁹ Přesnou podobu znaků je možné vidět na přiloženém CD, viz příloha č. 5.

²⁰ Systém šipek na obrázcích znaků, viz příloha č. 4.

TATÍNEK

ZNAK 1

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 3
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

Nejčastěji užívané znaky jsou znaky č. 1 a č. 2 – znak použili 4 respondenti – znak č. 1 (Praha 2, Plzeň 2) a č. 2 (Praha 1, Brno 3).

Všechny znaky mají stejný základ.

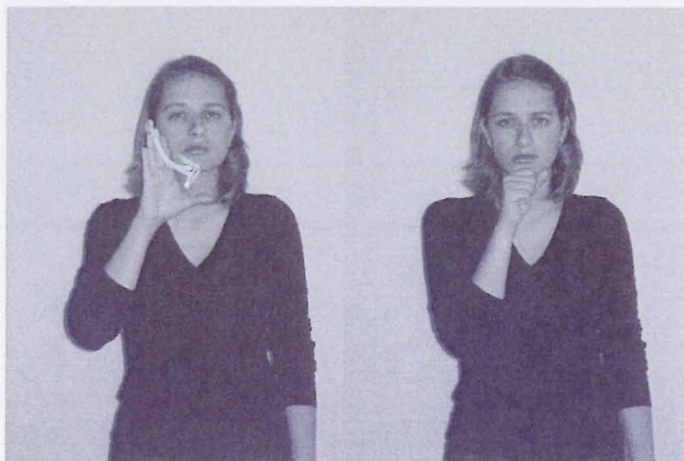
Znaky č. 1 (Praha, Plzeň), č. 2 (Praha, Brno) a č. 3 (Praha) se liší pouze tvarem ruky – jedná se o znaky shodné.

Znak č. 4 (Plzeň) se ve srovnání se znakem č. 2 (Praha, Plzeň) liší ve dvou parametrech: místě artikulace a pohybu – jedná se o znaky příbuzné.

Znak č. 4 (Plzeň) se ve srovnání se znaky č. 1 (Praha, Brno) a č. 3 (Praha) se liší ve třech parametrech: místě artikulace, tvaru ruky a pohybu – jedná se o znaky příbuzné.

BABIČKA

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha 5, Plzeň 4), všemi respondenty z Prahy i z Plzně.

V tomto případě nevíme, zdali mají oba znaky stejný základ. Myslíme si ale, že jde spíše o znaky rozdílné – znaky, které nemají stejný základ.

Brněnský znak č. 2 se tedy liší od těch, které užili respondenti z Prahy a Plzně.

DĚDEČEK

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

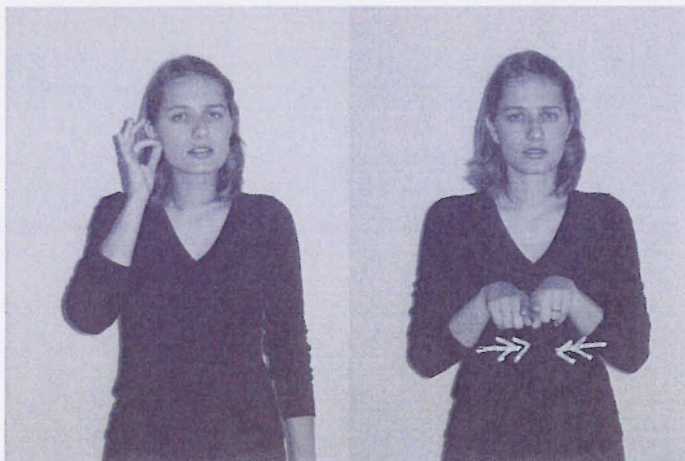
Nejčastěji užívaný znak je znak č. 1 – byl použit 9 respondenty (Praha 5, Plzeň 4), tedy všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Nevíme, zdali znaky mají stejný základ. Domníváme se, že jde o rozdílné znaky – i přesto, že mají všechny znaky stejné místo artikulace (brada).

SESTRA

ZNAK 1

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 4
Brno – 2
Plzeň – 2

Nejčastěji používaný znak je znak č. 3 – byl použit 8 respondenty (Praha 4, Brno 2, Plzeň 2)

Domnívám se, že všechny znaky mají společný základ.

Znak č. 1 (Plzeň) a 3 (Praha, Brno, Plzeň) jsou znaky příbuzné.

(znak 1 je znak složený: DÍVKA + STEJNÝ, znak 3 je znak jednoduchý: STEJNÝ)

Znak 2 (Plzeň, Brno) a 3 (Praha, Brno a Plzeň) se liší ve dvou parametrech: místě artikulace a pohybu – jedná se o příbuzné znaky.

BRATR

ZNAK 1

Praha – 1
Brno – 2
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak č. 2 – byl použit 8 respondenty (Praha 4 a Plzeň 4), většinou respondentů z Prahy a všemi z Plzně.

Domnívám se, že všechny znaky mají stejný základ.

Znak 1 (Praha, Brno) a 2 (Praha, Plzeň) se liší ve více parametrech: tvaru ruky, pohybu a orientaci dlaně a prstů a místě artikulace – jedná se o znaky příbuzné.

Znak 1 (Praha, Brno) a 3 (Brno) se liší jen ve dvou fonémech: pohybu a orientaci dlaně a prstů – jedná se o znaky příbuzné.

Znak 2 (Praha, Plzeň) a 3 se liší ve dvou fonémech: tvaru ruky a orientaci dlaně a prstů – jedná se o znaky příbuzné.

HOLKA

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak č. 1 – byl použit 8 respondenty (Praha 4, Plzeň 4), většinou respondentů z Prahy a všemi z Plzně.

Oba znaky mají společný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha, Brno) se liší pouze v jednom fonému: tvaru ruky, jedná se o znaky shodné.

KLUK

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 3

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 1

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 8 respondenty (Praha 5, Plzeň 3), všemi respondenty z Prahy a většinou respondentů z Plzně.

Oba znaky mají společný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Brno, Plzeň) se liší ve více fonémech: tvaru ruky, pohybu a orientaci prstů. Jedná se o znaky příbuzné.

PANÍ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 1
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji použitý znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Domnívám se, že znaky nemají společný základ. Jedná se o znaky rozdílné.

PÁN

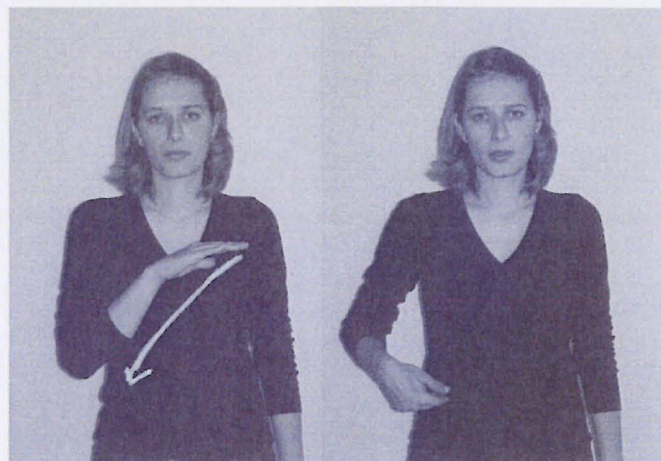
ZNAK 1

ZNAK 2

ZNAK 3

Praha – 3
Brno – 0
Plzeň – 2

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 0

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 5 respondenty (Praha 3, Plzeň 2)

Znaky 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha) mají společný základ. Liší se pouze tvarem ruky, jedná se o znaky shodné.

Znaky 3 (Plzeň) a 4 (Plzeň) mají společný základ. Liší se pouze místem artikulace, jedná se o znaky shodné.

Znaky 1, 2 a znaky 3, 4 se zcela liší, nemají stejný základ, jedná se o znaky rozdílné.

Znak 5 (všichni respondenti z Brna) se liší ode všech ostatních znaků.

8.2 Téma: „BARVA“

Na tvrdý papír jsem nalepila různě barevné papírky. Celkem jsem vybrala 12 barev: červená, zelená, žlutá, modrá, hnědá, fialová, oranžová, bílá, růžová, šedá, černá a béžová.

ČERVENÁ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji se používá znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň).

Znaky mají společný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Brno) se liší ve více fonémech: tvaru ruky, orientaci dlaně a prstů, pohybu – jedná se o příbuzné znaky.

ZELENÁ

ZNAK 1

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 2

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nečastěji užívaný znak je znak 2 – byl užit 6 respondenty (Praha, Plzeň).

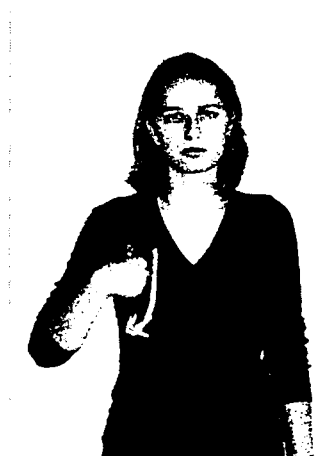
Znaky 1 a 2 mají stejný základ;
znaky 1, 2 a znak 3 mají jiný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha, Plzeň) se liší jen v jednom parametru: tvaru ruky, jedná se o znaky shodné.

Znak 3 (Brno) se výrazně liší od znaků 1 a 2 (Praha, Plzeň) – jedná se o rozdílné znaky.

BÍLÁ

ZNAK 1

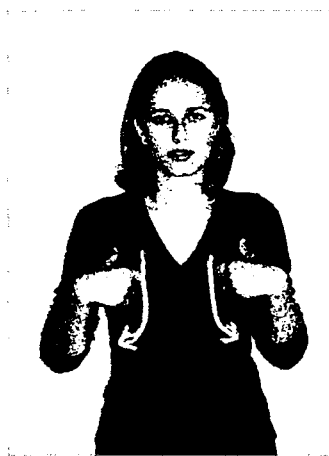
Praha – 4
Brno – 1
Plzeň – 3

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 8 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Všechny znaky mají stejný základ.

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Praha, Plzeň) se liší v jednom fonému: tvaru ruky, jsou to shodné znaky.

Znak 3 (Brno) je dvouruční znak – jinak shodný ve všech parametrech se znakem 1, jedná se také o shodné znaky.

MODRÁ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty v Praze a v Plzni.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Brno) se odlišují a nemají společný základ znaku, jedná se o rozdílné znaky.

ŽLUTÁ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji používaný znak je znak 2 – byl použit 5 respondenty (Praha 1, Plzeň 4).

Všechny znaky mají společný základ.

Znak 1 (Praha) a 2 (Praha, Plzeň) se liší ve dvou fonémech: místě artikulace a pohybu, jedná se o znaky příbuzné. Stejně tak i znak 1 (Praha) a 4 (Brno), dále znaky 2 (Praha, Plzeň) a 3 (Brno) a znaky 3 a 4.

Znak 1 (Praha) a 3 (Brno) se liší pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné. Stejně tak znaky 2 (Praha, Plzeň) a 4 (Brno).

RŮŽOVÁ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 3

ZNAK 2

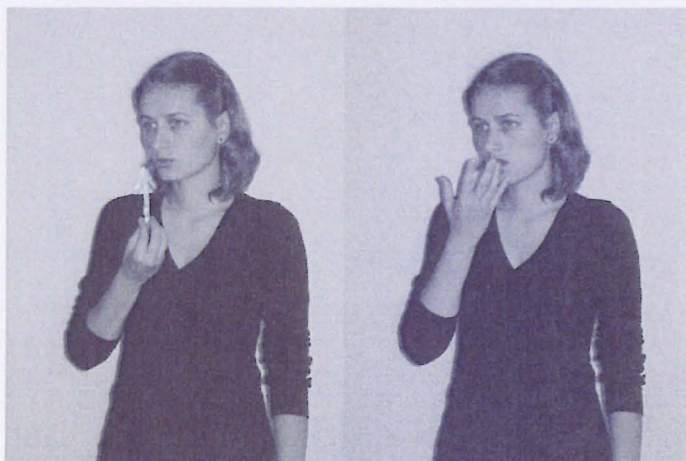
Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 3

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl užít 7 respondenty (Praha, Plzeň).

Znaky 1, 2 a 3 mají společný základ.

Znak 4 se liší ode všech ostatních znaků, nemá s nimi společný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Plzeň) jsou shodné, liší se pouze tím, že znak 1 je jednoruční a znak 2 se artikuluje dvěma rukama.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 3 (Praha) se liší ve více fonémech: tvaru ruky, místě artikulace, pohybu, jedná se o znaky příbuzné.

ORANŽOVÁ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 2
Plzeň – 1

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 4

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 1

Nejčastěji se používá znak 1 – byl použit 7 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znaky 1 a 2 mají stejný základ, stejný základ mají i znaky 3 a 4.

Nevím, jestli znaky 1,2 a 3,4 mají společný základ, proto je ani nebudu porovnávat.

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Brno) se liší ve dvou fonémech: tvaru ruky a pohybu, jedná se o příbuzné znaky.

Znak 3 (Praha, Plzeň) a 4 (Plzeň) jsou znaky shodné – znak 3 se artikuluje dvěma rukama, znak 4 jednou rukou, jinak jsou zcela stejné.

ŠEDIVÁ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 8 respondenty (Praha, Plzeň). Všemi respondenty z Plzně a většinou respondentů z Prahy.

Znaky 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha) mají stejný základ. Liší se pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné.

Znaky 3 a 4 (Brno) mají stejný základ. Liší se ve dvou fonémech: tvaru ruky a pohybu, jedná se o znaky příbuzné.

Znaky 1,2 (Praha, Plzeň) a znaky 3,4 (Brno) mají odlišný základ, jedná se o znaky rozdílné

FIALOVÁ

ZNAK 1

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 4
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 2 – byl použit 6 respondenty (Praha, Plzeň).

Znaky 1 a 2 mají společný základ, liší se ve dvou fonémech: tvaru ruky a pohybu, jedná se o znaky příbuzné.

Všechny ostatní znaky nemají společný základ, jedná se tedy o znaky rozdílné.

HNĚDÁ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 2
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 11 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znak 1 (Praha, Brno a Plzeň) a 2 (Brno) mají stejný základ, liší se pouze v jednom parametru: orientaci dlaně a prstů, jedná se o znaky shodné.

ČERNÁ

ZNAK 1

Praha – 4
Brno – 2
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 10 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znaky 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Praha, Brno) mají společný základ, liší se jen v jednom parametru: pohybu, jedná se o znaky shodné.

8.3 Téma: „DNY V TÝDNU“

Jedná se o 7 znaků: pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek, sobota, neděle).

PONDĚLÍ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 3
Plzeň – 4

Tento znak užívají shodně všichni respondenti.

ÚTERÝ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 1
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji se používá znak 1 – byl použit 10 respondenty (Praha, Brno, Plzeň), všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Brno) se od sebe liší, nemají společný základ, jedná se o rozdílné znaky.

STŘEDA

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Znaky 1 (Praha, Plzeň) a 2 (všichni respondenti z Brna) se odlišují, mají jiný základ, jedná se i rozdílné znaky.

ČTVRTEK

ZNAK 1

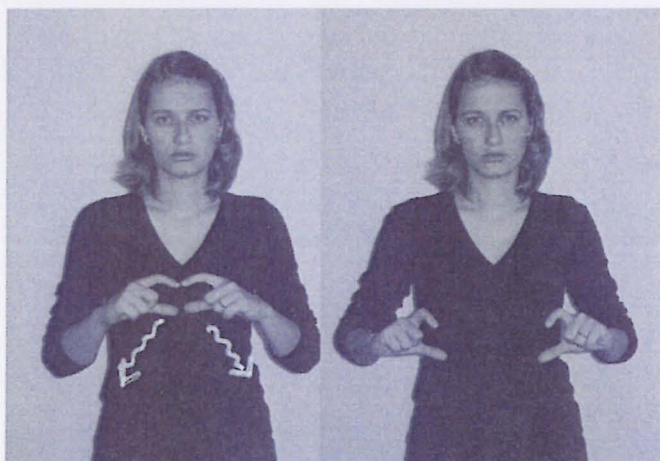
Praha – 3
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 2
Brno – 2
Plzeň – 3

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

Nejčastěji užívaný znak je znak 2 – byl použit 7 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znaky mají společný základ, liší se pouze tvarem ruky, jedná se o znaky shodné.

PÁTEK

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 1
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 10 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Brno) nemají společný základ, jsou to znaky rozdílné.

SOBOTA

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Brno) mají shodný základ, liší se ve dvou parametrech: místě artikulace a tvaru ruky, jedná se o znaky příbuzné.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a znak 2 (Brno) se od znaku 3 (Brno) zcela odlišují, nemají společný základ, jedná se o rozdílné znaky.

NEDĚLE

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (všichni respondenti z Brna) se zcela odlišují, nemají společný základ, jedná se o rozdílné znaky.

8.4 Téma: „MĚSÍCE V ROCE“

V tomto okruhu se jednalo dohromady o 12 znaků: leden, únor, březen, duben, květen, červen, červenec, srpen, září, říjen, listopad a prosinec.

LEDEN

ZNAK 1

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 4

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

ZNAK 6

Praha – 0

Brno – 1

Plzeň – 0

Nejčastěji užívané znaky jsou znaky 2 a 4 – byly použity vždy 3 respondenty: znak 1 (Praha, Plzeň) a znak 2 (Praha, Plzeň).

Společný základ mají znaky 2 (Praha, Plzeň) a 3 (Praha) – sdílejí spolu znak: BRUSLE, liší se ale počátečním místem artikulace.

Společný základ mají také znaky 5 a 6, liší se pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné.

Všechny ostatní znaky spolu nesdílejí společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

ÚNOR

ZNAK 1

ZNAK 2

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 3

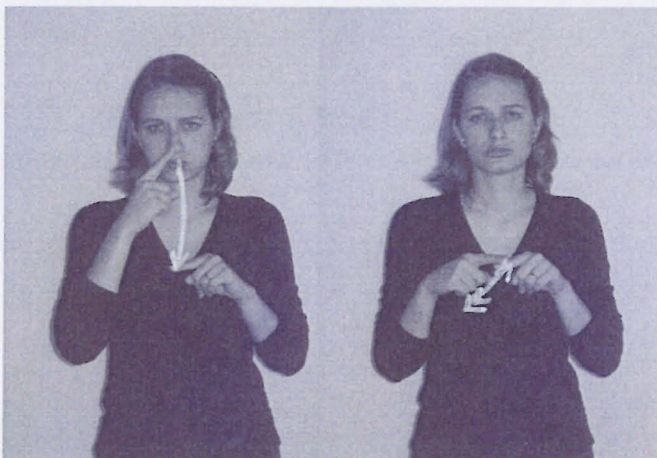
Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 1

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 8 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty z Prahy, většinou respondentů z Plzně.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a znak 2 (Brno) se od sebe odlišují, nemají společný základ, jde o rozdílné.

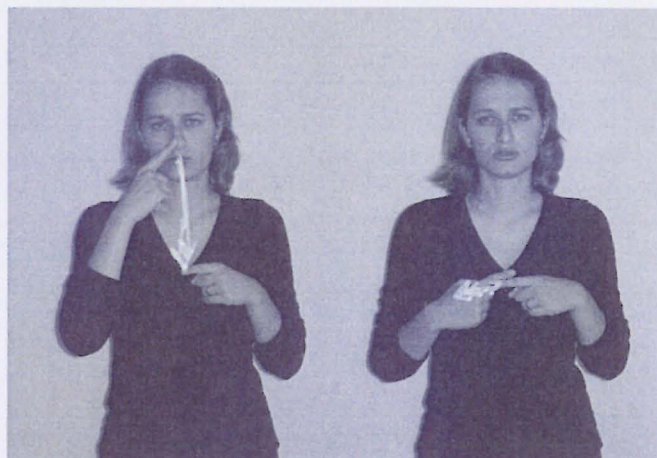
BŘEZEN

ZNAK 1

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 2

Praha – 3
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 1

Nejčastěji užívané znaky jsou znaky 1, 2 a 3 – byly použity vždy 4 respondenty. Znak 1 (Praha, Plzeň), znak 2 (Praha, Plzeň) a znak 3 (Brno, Plzeň)

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha, Plzeň) mají společný základ, liší se pouze v jednom parametru: pohybu, jsou to shodné znaky.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha, Plzeň) se zcela odlišují od znaku 3 (Brno, Plzeň), jsou to rozdílné znaky.

DUBEN

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 2
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 11 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Brno) nemají společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

KVĚTEN

ZNAK 1

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 3

ZNAK 2

Praha – 2
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 5 respondenty (Praha, Plzeň).

Znaky 1, 2, 3 mají stejný základ.

Znak 1 (Praha, Plzeň) a 3 (Praha, Plzeň) se liší pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné.

Znaky 1, 3 (Praha, Plzeň) a 2 (Praha, Brno) se liší ve dvou fonémech: místě artikulace a pohybu, jedná se o znaky příbuzné.

Znaky 4 (Brno) a 5 (Brno) mají stejný základ, liší se ve dvou fonémech: místě artikulace a pohybu, jedná se o příbuzné znaky.

Znaky 1, 2, 3 a znaky 4, 5 nemají společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

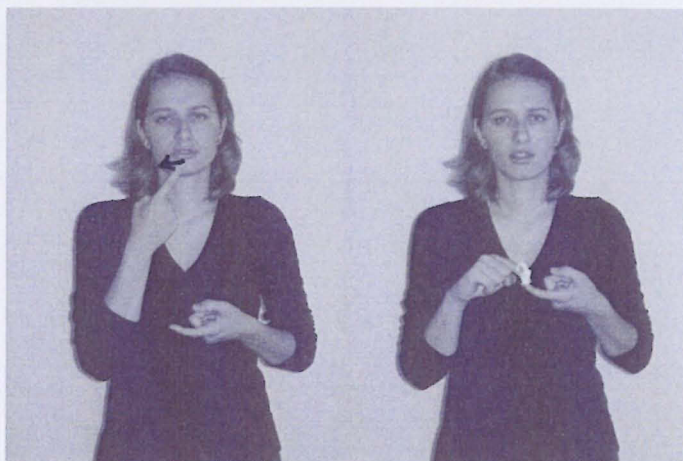
ČERVEN

ZNAK 1

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 3
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 3

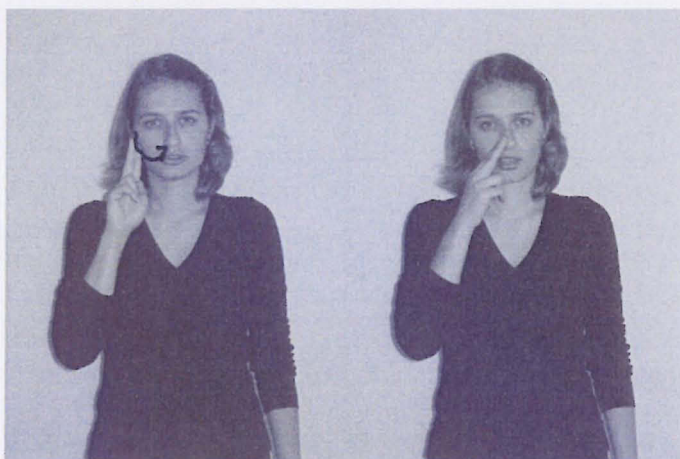
Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 2. Byl zaznamenán u pražských (3) a plzeňských respondentů (4).

Stejný základ mají znaky 3 a 4 (Brno), znak 3 je znak složený, znak 4 je znak jednoduchý, znak 4 je součástí složeného znaku 3.

Znaky 1 a 2 jsou složené znaky – první částí obou znaků je znak: „ČERVENÝ“.

Ostatní znaky nemají společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

Znaky, které ukazovali brněnští neslyšící, se ani v jednom případě neshodují se znaky, které ukázali respondenti z Plzně a Prahy.

ČERVENEC

ZNAK 1

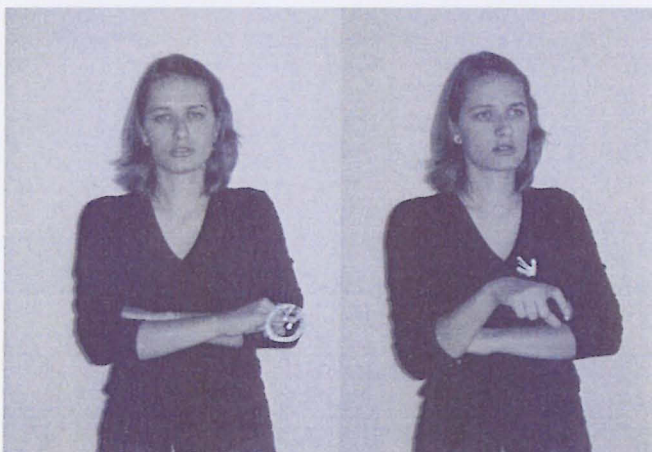
Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 2

Praha – 1
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

ZNAK 4

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 6

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

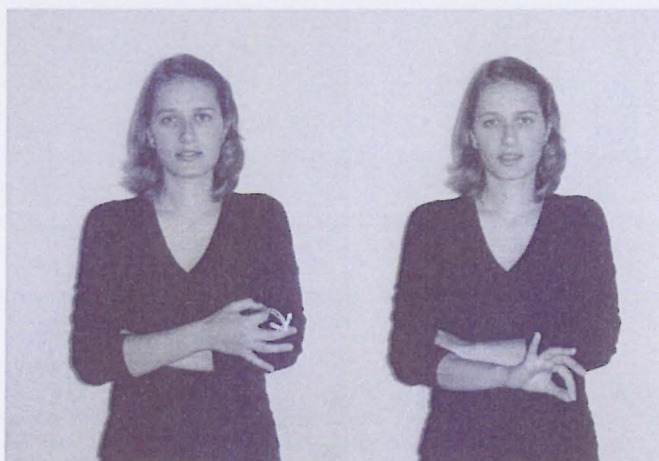
Nejčastěji užívaný znak je znak 4 – byl použit 3 respondenty (Praha, Plzeň).

Znak 1 je znak složený (JAHODY + písmeno „C“), znak 2 je znak jednoduchý, má znázornit písmeno „C“. Znak 2 je tedy obsažen ve složeném znaku 1.

Všechny ostatní znaky nemají společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

SRPEN

ZNAK 1

Praha – 3
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 3
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 3
Brno – 0
Plzeň – 4

Nejčastěji užívaný znak je znak 3 – byl použit 7 respondenty (Praha, Plzeň).

Znaky 2 (Brno) a 3 (Praha, Plzeň) mají společný základ, liší se pouze místem artikulace. Jedná se o znaky shodné.

U znaků 1 (Praha) a 2, 3 nevíme, zdali mají společný základ, nemůžeme tedy určit, jestli se jedná o znaky příbuzné nebo rozdílné.

ZÁŘÍ

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 2
Plzeň – 4

ZNAK 2

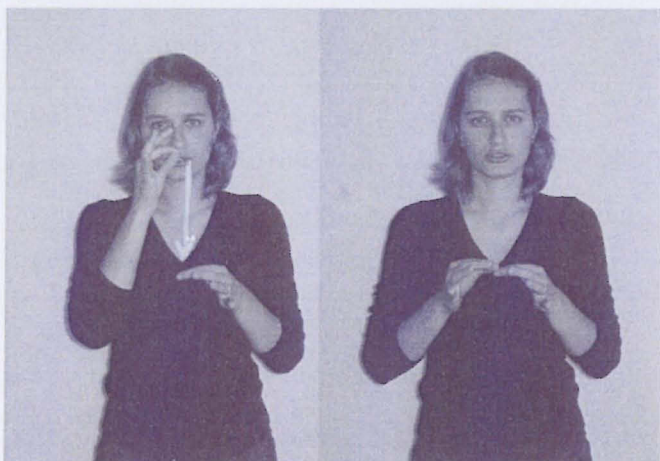
Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 11 respondenty (Praha, Brno, Plzeň).

Znak 1 (Praha, Brno, Plzeň) a 2 (Brno) se zcela liší, nemají společný základ, jsou to rozdílné znaky.

ŘÍJEN

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 1
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 10 respondenty (Praha, Brno, Plzeň), všemi respondenty z Plzně a Prahy.

Společný základ mají znaky 2 a 3 (Brno). Liší se pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné.

Znak 1 (Praha, Plzeň, Brno) a znaky 2, 3 (Brno) nemají společný základ, jedná se o znaky rozdílné.

LISTOPAD

ZNAK 1

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 1

ZNAK 4

Praha – 0
Brno – 0
Plzeň – 2

ZNAK 5

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 6

Praha – 1
Brno – 0
Plzeň – 0

ZNAK 7

Praha – 2
Brno – 0
Plzeň – 0

Nejvíce používaný znak je znak 1, byl použit 3 respondenty (Praha 2, Plzeň 1).

Společný základ mají znaky 1 (Praha, Plzeň), 3 (Plzeň), 4 (Plzeň), 6 (Praha) a 7 (Praha). Tyto znaky použili pouze respondenti z Prahy a Plzně.

Znaky 1 a 3 se shodují pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky příbuzné. Stejně tak i znaky 3 a 4 a znaky 3 a 7.

Znaky 1 a 4 se liší pouze v jednom fonému: pohybu, jedná se o znaky shodné.

Znaky 1 a 6 se shodují pouze ve dvou fonémech: tvaru ruky a pohybu, ve všech ostatních parametrech se liší, jedná se o znaky příbuzné. Stejně tak i znaky 4 a 6 a znaky 4 a 7 a znaky 6 a 7 (znak 7 má stejný tvar ruky u dominantní ruky jako znak 6).

Znaky 1 a 7 se liší pouze v jednom fonému: orientaci (ruky), dlaně a prstů, jedná se o znaky shodné.

Znaky 3 a 6 se liší pouze v jednom fonému: tvaru ruky, jedná se o znaky shodné.

Znaky 2 a 5 (Brno) nemají společný základ ani mezi sebou, ani s ostatními znaky, jedná se o znaky rozdílné.

PROSINEC

ZNAK 1

Praha – 5
Brno – 0
Plzeň – 4

ZNAK 2

Praha – 0
Brno – 1
Plzeň – 0

ZNAK 3

Praha – 0
Brno – 2
Plzeň – 0

Nejčastěji užívaný znak je znak 1 – byl použit 9 respondenty (Praha, Plzeň), všemi respondenty z Prahy a Plzně.

Každý ze znaků má jiný základ, jedná se o rozdílné znaky.

8.5 Téma „ČÍSLOVKY“

Do této části práce jsem vybrala pouze základní číslovky 1–10.

Mezi znaky jednotlivých respondentů bylo mnoho rozdílů. Respondenti ukazovali znaky jinak, i když často jen s drobnými odchylkami. Ukázalo se také, že úkol nebyl zadán přesně. Při zadávání úkolu jsem přesně nevymezila, na jaký typ číselného údaje se mají neslyšící respondenti zaměřit. Někteří respondenti tak ukazovali znaky, které se ukazují pouze v určitém kontextu, např. číselné údaje spojené s časem (jedna hodina, pět hodin,...) nebo se školním hodnocením (známky: jedna, dva,... pět) místo toho, aby ukazovali pouze neutrální základní číslovky.

Data, která jsem získala, se tedy nedají porovnávat – někteří respondenti použili znaky základních číslovek, někteří znaky, které v sobě nesly ještě nějakou další informaci (školní hodnocení, časový údaj...).

Znaky číslovek z tohoto důvodu nezařazuji do svého výzkumu. Všechny znaky jsou uvedeny na přiloženém CD²¹.

---

²¹ Přesnou podobu znaků číslovek je možné vidět na přiloženém CD, viz příloha č. 5.

9 Závěr

Ve své práci jsem se rozhodla zkoumat znakovou zásobu tří větších českých měst (regionů): Prahy, Brna a Plzně. Zaměřila jsem se na pět hlavních tematických okruhů: rodina, barvy, číslovky, dny v týdnu a měsíce v roce. Při srovnání těchto regionálních znaků jsem došla k těmto závěrům:

- pokud srovnáme znakové zásoby všech tří regionů, zjistíme, že nejvíce shodných či podobných znaků mají města/ regiony Praha a Plzeň
- ve znakové zásobě brněnských respondentů se častěji objevují ve srovnání s Prahou a Plzní zcela rozdílné znaky (zejména v oblasti: „Barvy“, např. zelený, modrý, růžový, šedivý, fialový; „Dny v týdnu“: úterý, středa, pátek, sobota a neděle; „Měsíce v roce“: leden, únor, březen, květen, červenec, říjen, listopad, prosinec). Nejméně rozdílných znaků jsem při porovnání českých (pražských a plzeňských) a moravských (brněnských) znaků zaznamenala u tématu „Rodina“ (babička, paní, pán).

Tato skutečnost je zřejmě dána vzdáleností jednotlivých míst od sebe: města Praha a Plzeň se obě nacházejí v Čechách a mají k sobě relativně blízko, Brno leží na vzdálenější Moravě.

To, jaký znak respondenti použili, může být ovlivněno mnoha faktory, např. věkem respondentů, původem respondentů (jedna respondentka z Plzně pochází z Moravy, v Plzni má rodinu, v současné době používá převážně plzeňské znaky, ale občas použije i moravské znaky), původem rodinných příslušníků (respondentka z Brna – používá také pražské znaky – je to pravděpodobně proto, že má příbuzné v Praze), aj.

Znaky z jednoho regionu se liší v těchto oblastech (fonémech):

1. tvar ruky

Např. znak ORANŽOVÁ

2. pohyb, kterým je znak utvářen

Např. znak ČERNÁ

3. místo artikulace znaku

Např. znak ŽLUTÁ

4. orientace dlaně a prstů

Např. znak HNĚDÁ

U některých znaků ukazovali neslyšící – každý z nich – znak trochu jinak (lišily se jen málo, například místem artikulace znaku, orientací ruky,...). Důvod neznám – listopad, červen, červenec

Ze celkového počtu 12 respondentů má pouze jeden respondent neslyšící rodiče, znakový jazyk je tedy jeho „mateřským“ jazykem. (Tato respondentka prokázala jistou dávku jazykové reflexe: používá vědomě pouze pražské znaky. Znaky ostatních regionů zná, rozumí jim, ale rozhodla se neměnit znaky, které používá, a nepřijmout regionální varianty znaků do své aktivní slovní/znakové zásoby). Ostatní respondenti mají slyšící rodiče, znakový jazyk se tedy většinou naučili až v průběhu svého života.

Dotazovaní z Prahy zůstávají na stejném místě celý život, nikam se v průběhu svého života nestěhovali. Podobná situace je i v Plzni (kromě jedné respondentky). Nejvíce se během svého života stěhovali brněnští respondenti (Brno, Ivančice, Valašské Meziříčí,...).

Pokud se neslyšící respondenti přestěhovali do jiného města, používají automaticky znaky města, do kterého se přestěhovali. Znaky z původního místa buď používají velmi málo, nebo vůbec ne.

Na dotaz, jestli respondentům nevadí, že neslyšící lidé z jiných míst České republiky používají jiné znaky, a jestli se s nimi dorozumí, respondenti odpovídali, že jim to nevadí. Znakům z jiných míst České republiky rozumí, komunikace probíhá bez problémů. Uvedli také, že si při komunikaci často pomáhají odezíráním.

Nevýhodou této práce je malý počet dotazovaných. Ideální by bylo, kdyby se výzkumu účastnilo z každé oblasti nejméně deset osob. V našem výzkumu jsme získali málo materiálu, nemůžeme tedy určit, jestli jsou výsledky, tak jak jsou uvedeny v této práci, platné pro vybrané tři regiony.

Dalším omezením této práce je skutečnost, že nelze určit, zdali se znaky, které jsme v našem výzkumu od respondentů získali, skutečně v daném regionu používají, nebo si je respondent vymyslel (to se týká těch případů, kdy jsme neznali nějaký znak, který respondent použil. Tento znak se objevil jen u jednoho respondenta – vzhledem k malému množství respondentů jsme pak nemohli ověřit, jestli se znak v dané oblasti opravdu používá, nebo ne).

Tato práce je pouze úvodem do problematiky regionálních variant českého znakového jazyka, doufáme, že v této práci bude pokračovat někdo další a že mu naše práce poskytne informace a materiál pro jeho výzkum.

Proč se lingvisté zabývají výzkumem regionálních variant, které vznikají ve znakových jazycích? Každý, kdo chce poznat a dobře ovládnout znakový jazyk, musí mít o těchto znacích povědomí. Pro mě jako pro neslyšícího člověka je naprosto samozřejmé, že slyšící lidé, kteří učí znakový jazyk, musí ovládat dvě nebo i více regionálních variant národního znakového jazyka. Znalost regionálních variant znaků je důležitá nejen pro tlumočníky znakových jazyků, regionální varianty by měli znát také učitelé, kteří ve své výuce neslyšících užívají znakový jazyk.

Často se setkáváme s kritikou znakového jazyka za jeho regionální varianty. Je však důležité uvědomit si, že jejich přítomnost v jazyce vypovídá především o jeho bohatosti, kráse a rozmanitosti. Sbírat, popisovat a zaznamenávat regionální varianty znaků je tedy velmi důležitá práce, bez ní budeme moci jen stěží poznat lexikon znakového jazyka v jeho úplnosti.

10 Použitá literatura

Adresář služeb pro sluchově postižené. Praha: FRPSP, 2005.

BÍMOVÁ, P.: Slovník český znakový jazyk/čeština. [Diplomová práce]. Praha: FF UK, 2003.

BÍMOVÁ, P. (MOTEJZÍKOVÁ, J.), POTMĚŠIL, M. a kol.: Slovník českého znakového jazyka A-N (recenze). In *Speciální pedagogika* 2003, roč. 13, č. 4, s. 334–338.

ČERNÝ, J.: *Úvod do studia jazyka.* Olomouc: Rubico, 1998.

GABRIELOVÁ, D., PAUR, J., ZEMAN, J.: *Slovník znakové řeči.* Praha: Horizont, 1988.

HRBÁČEK, J.: *Úvod do jazyka českého.* Praha: Filozofická fakulta, 1984.

HRUBÝ, J.: *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl.* Praha: FRPSP, 2000.

MACUROVÁ, A.: Jazyk v komunikaci neslyšících. (Předběžné poznámky). In *Slovo a slovesnost* 1994, roč. 55, s. 121 – 132.

MOTEJZÍKOVÁ, J.: *Všeobecný slovník českého znakového jazyka, O-Ž.* In *Info-Zpravodaj*. 2005, roč. 13, č. 2, s. 2.

POTMĚŠIL, M. a kol.: *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N.* Praha: Fortuna, 2002.

POTMĚŠIL, M. a kol.: *Všeobecný slovník českého znakového jazyka, O-Ž.* Praha: Fortuna, 2004.

RŮŽIČKOVÁ, M.: *Učíme se českou znakovou řeč.* Praha: Septima, 1997.

RŮŽIČKOVÁ, M.: *Než půjdeme do školy*. Praha: Septima, 2000.

SCHERMER, T. M.: *In Search of a Language. Influences from spoken Dutch on Sign Language of the Netherlands*. Delft: Eburon Publisher, 1990,
kapitola: Lexical Variation in SLN, str. 55 – 66.

Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící. Praha: Naděje, 2001.

WOODWARD, J.: Dialekty znakových jazyků. In HOMOLÁČ, J. (ed.).
Sociolingvistika. Komunikace neslyšících (antologie textů). Přel. M. Turbová, I.
Kolářová a P. Doležalová. Praha: FF UK, 1998, s. 17–21.

WOODWARD, J.: Sign Language Dialects. In Van CLEVE, J. V. (ed.). *Gallaudet Encyclopedia of Deaf People and Deafness*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1987, s. 152 – 182.

VIDEOKAZETA A CD-ROM

LANGER, J., PTÁČEK, V., DVOŘÁK, K.: *Znaková zásoba českého znakového jazyka*, díl 1. Olomouc: PedF Univerzity Palackého, 2004.

LANGER, J., PTÁČEK, V., DVOŘÁK, K.: *Znaková zásoba českého znakového jazyka*, díl 2. Olomouc: PedF Univerzity Palackého, 2004.

WWW stránka:

SUTTON-SPENCE, R., WOLL, B.: *Variation and Recent Change in British Sign Language*, 1990.

Dostupné na WWW:

<<http://www.bris.ac.uk/Depts/Deafstudies/teaching/bsl.soc/session/s5.htm>>

11 Přílohy

Příloha č. 1

Adresy:

ČUN Praha

Dlouhá 37, 110 00, Praha 1

Unie neslyšících Brno – UNB

Palackého tř. 120, 612 00, Brno – Královo pole

Plzeňská unie neslyšících – PUN

Tomanova 3, 323 00, Plzeň

Příloha č. 2

DOPIS

Dobrý den,

Jmenuji se Magdalena Vojnarová, jsem Neslyšící studentka filozofické fakulty UK v Praze – obor: Čeština v komunikaci neslyšících. Nyní píšu diplomovou práci na téma české a moravské znaky. Zaměřují se na znaky Neslyšících, které se liší ve svém území podle dialektu. Ráda bych přijela do Vaší organizace a navštívila bych Vás. Hledám 4 – 5 neslyšících lidí nad 50 let, se kterými bych komunikovala ve znakovém jazyku a získala od nich různé informace a také poznatky k mé diplomové práci. Ráda bych jejich znaky natočila kamerou, prosím o informaci, zda by to bylo možné, pokud ano, kdy a kde. Děkuji za odpověď a těším se, až budu moct tam přijet.

Magda

- 22) Jaký pobyt: a) docházka b) internát
- 23) Kde chodil/a manžel/ka na SŠ? .....
- 24) Jaký pobyt: a) docházka b) internát
- 25) Kde chodil/a manžel/ka na VŠ? .....
- 26) Jaký pobyt: a) docházka b) kolej c) jinde

Tabulka 1: Praha

Pohlaví	žena	žena	žena	Žena	žena
Věk	58	62	60	61	63
Stav	vdaná	vdaná	vdaná	Vdaná	vdaná
Místo narození	Praha	Praha	Praha	Praha	Bratislava
Trvale bydliště	Praha	Praha	Praha	Roztoky u Prahy	Praha
Odkud pocházel otec	Louny	Praha	Praha	Praha	Praha
Slyš/nesl	slyšící	slyšící	neslyšící	slyšící	slyšící
Odkud pocházela matka	Vídeň	Praha	Kyjov	Mariánské Lázně	Bratislava
Slyš/nesl	slyšící	slyšící	neslyšící	slyšící	slyšící
Odkud pocházel manžel/ka	Křivoklát	Beroun	Košice	Morava	Košice
Slyš/nesl	neslyšící	nedoslýchavý	neslyšící	nedoslýchavý	neslyšící
Kam jste chodil/a na ZŠ	Praha – Smíchov	Praha	Praha	Praha – Smíchov	Bratislava
pobyt	docházka	docházka	internát	internát	docházka
Kam jste chodil/a na SOU	Praha	Praha	Praha	Praha	x
Pobyt	docházka	docházka	docházka	docházka	x
Kam jste chodil/a na SŠ	x	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x	x
Kam jste chodila na VŠ	x	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x	x
Kam chodil/a manžel/ka na ZŠ	Praha – Smíchov	Do 5tř-Praha – Smíchov, od 6 do 8 tř. – Praha-Radlice	Levoče	Olomouc	Praha
Pobyt	internát	internát	internát	internát	docházka
Kam chodil/a manžel/ka na SOU	Praha	Praha	Kremnica	Praha	Praha
Pobyt	docházka	internát	internát	Internát	docházka
Kam chodil/a manžel/ka na SŠ?	x	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x	x
Kam chodil/a manžel/ka na VŠ	x	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x	x
Chodíte a chodil/a jste do klubu neslyšících	ano a ano	ano a ano	ano a ano	ano a ano	ano a ano

Tabulka 2: Brno

Pohlaví	žena	muž	muž
Věk	53	68	70
Stav	vdaná	ženatý	ženatý
Místo narození	Brno	Valašské Meziříčí	Ivančice
Trvalé bydliště	Brno	Brno	Brno
Slyš/nesl. otec	slyšící	slyšící	slyšící
Slyš/nesl. matka	Brno	Valašské Meziříčí	Ivančice
Slyš/nesl. manžel/a	neslyšící	neslyšící	neslyšící
Místo narození manžel/ky	Brno	Brno	Brno
ZŠ – kam	Ivančice	do 5. třídy ve Valašském M. do 9. třídy v Ivančicích	Ivančice
pobyt	internát	docházka, internát	docházka
SOU – kam	x	Brno	Brno
Pobyt	x	internát	internát
SŠ – kam	x	x	x
Pobyt	x	x	x
VŠ – kam	x	x	x
Pobyt	x	x	x
ZŠ manžel/ka – kam	Brno	Brno	Brno
pobyt	docházka	docházka	docházka
SOU manžel/ka – kam	Brno	Brno	Brno
Pobyt	docházka	docházka	docházka
SŠ manžel/ka – kam	x	x	x
Pobyt	x	x	x
VŠ manžel/ka – kam	x	x	x
Pobyt	x	x	X
Chodí v současně době do klubu	ano a ano	ano a ano	ano a ano
Chodil/a do klubu			

Tabulka 3: Plzeň

Pohlaví	žena	žena	muž	muž
Věk	69	65	75	70
Stav	vdaná	vdaná	ženatý	vdovec
Místo narození	Plzeň	Jihlava	Tachov (okres Strakonice)	Plzeň
Trvalé bydliště	Plzeň	Plzeň	Plzeň	Plzeň
Slyš/nesl.otec	slyšící	slyšící	slyšící	slyšící
Slyš/nesl.matka	slyšící	slyšící	slyšící	slyšící
Slyš/nesl.manžel/ka	neslyšící	neslyšící	neslyšící	neslyšící
Místo narození manžel/ky	Plzeň	Filipovo hory (okres Domažlice)	Strašice	Zlín
ZŠ – kam	Plzeň do 12 let, Praha – Radlice do 15 let	Praha – Radlice od 6 do 8 roků, Ivančice	Plzeň	Plzeň
Pobyt	docházka, internát	internát	internát	docházka
SOU – kam	Plzeň	Ivančice	Plzeň	Plzeň
Pobyt	docházka	internát	docházka	docházka
SŠ – kam	x	x	x	Plzeň
Pobyt	x	x	x	docházka
VŠ – kam	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x
ZŠ manžel/ka – kam	Plzeň	Praha – Radlice	Plzeň	Valašské Meziříčí
Pobyt	docházka	internát	docházka	internát
SOU manžel/ka – kam	Plzeň	Karlovy Vary	Plzeň	Zlín
Pobyt	docházka	internát	docházka	docházka
SŠ manžel/ka – kam	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x
VŠ manžel/ka – kam	x	x	x	x
Pobyt	x	x	x	x
Chodí v současné době do klubu Chodil/a do klubu	ano a ano	ano a ano	ano a ano	ano a ano

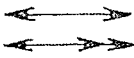

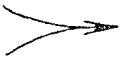

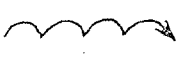

Příloha č. 4

2. Pohyb ruky (rukou)

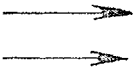
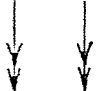
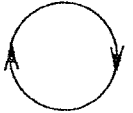

Na dalším obrázku najdete tabulku pohybů. Vidíte možnosti pohybů jednou rukou i oběma směrem přímým, dokola, jednou či opakovaně. Vyzkoušejte si je nejprve jen rukama sevřenými v pěsti. Postupně si je při probírání znaků zautomatizujete. Na obrázcích znaků vás šipky ještě jinými směry. Pozorně je sledujte.

Zde jsou uvedeny příklady některých pohybů rukou, jak budou zobrazeny v této učebnici. Jednoduchá šipka označuje jednoduchý pohyb, dvojitá pohyb opakovaný. Dobře si šipky prohlédněte a vraťte se k této tabulce v případě, že nebudete zobrazení znaku přesně rozumět.

Pohyby jednou rukou

	Šipka označuje směr jednoduchého pohybu (např. znak TY)
	Opakovaný pohyb jedním směrem (znak TENTO)
	Pohyb tam a zpět, opakovaný pohyb tam a zpět
	Jeden kruh (znak SLUNCE)
	Dva kruhy jednou rukou (znak ČÍ)
	Prsty se svírají (znak S,SE)
	Prsty se rozevírají (znak SPRCHA)
	Ruka se otáčí v zápěstí (znak NE)
	Ruka opisuje obloučky (znak POMALU)
	Ruka kmitá oběma směry (znak KDO)
	Pohyb prstů (znak VODA)

Pohyby oběma rukama

	Jednoduchý pohyb oběma rukama stejným směrem (znak VOZIT)
	Opakovaný pohyb oběma rukama stejným směrem (znak ČEKAT)
	Kruh oběma rukama stejným směrem (znak AUTO)
	Kruhy oběma rukama v protisměru (znak MLHA)
	Jednoduchý pohyb oběma rukama v protisměru (znak NOVÝ)
	Opakovaný pohyb oběma rukama v protisměru (znak KROUPY)
	Jednoduchý pohyb obou rukou od sebe (znak SVĚTLO)